https://doi.org/10.30666/yf06f021
CC BY 4.0

Kirja-arviot

Katsaus suomalaiseen historiakulttuuriin

Jukka Kortti, Mari Viita-aho, Rami Mähkä ja Aleksi Marti, toim. 2024. *Kertomuksia kansakunnasta: Suomi ja suomalaisuus muuttuvassa historiakulttuurissa*. Helsinki: Gaudeamus. 336 sivua.

Tuomas Martikainen

Kertomuksia kansakunnasta: Suomi ja suomalaisuus muuttuvassa historiakulttuurissa on Jukka Kortin, Mari Viita-ahon, Rami Mähkän ja Aleksi Martin toimittama teos suomalaisesta historiakulttuurista. Kirja on suunniteltu yliopistolliseksi oppikirjaksi, jonka avulla opiskelija perehdytetään erilaisiin näkökulmiin historian populaarista käytöstä. Siinä on johdannon lisäksi kolme teoreettista lukua ja yksitoista tapausesimerkkiä. Kokoomateos pohjautuu Koneen säätiön rahoittamaan *Suomen tarina. Historiakulttuuri, taide ja muuttuva kansalaisuus* -hankkeeseen. Tutkimushankkeen keskiössä on ollut Kansallismuseon *Suomen tarina* -näyttely ja valtioneuvoston rahoittama *Suomi 100* -hanke, joita enimmät artikkeleista tarkastelevat. Teoksen laatimiseen on osallistunut yhteensä 13 kirjoittajaa, joista enemmistö on kytköksissä joko Turun tai Helsingin yliopistoihin. Kirjoittajista valtaosa on historioitsijoita.

Mitä on historiakulttuuri?

Teoksen teoreettinen osuus esittelee historiakulttuurin, historiatietoisuuden ja mediavälitteisen historian käsitteet ja niihin liittyvät tieteelliset keskustelut. Jukka Kortin mukaan historiakulttuuri tarkoittaa suuren yleisön historiaa, eli niitä narratiiveja, joita esimerkiksi koulun historiaopetuksessa tai museoiden näyttelyissä käytetään. Historiatietoisuuden käsite puolestaan viittaa ihmisten historian tuntemukseen. Yhteistä näille on se, että monasti sekä historiakulttuurissa että historiatietoisuudessa on vahvasti läsnä niin akateemisesta historiantutkimuksesta tulevia vaikutteita kuin populaarikulttuurin erilaisissa mediatuotteissa esitettyjä narratiiveja, representaatiota ja myyttejä. (S. 37.)

Pertti Grönholm esittelee monen artikkelin taustalla olevaa Jörn Rüsenin näkemystä historiallisesta ajattelusta, jossa historiallinen narratiivi kehystää kokemuksiamme ja tulkintojamme maailmasta. Tätä historiatietoisuutta voi Rüsenin mukaan edelleen tarkastella perinteiden

arvostamisena (traditionaalisesti), oppia menneisyyden tapahtumista ottaen (eksemplaarisesti), merkityksiä kyseenalaistaen (kriittisesti), muutoksia tunnistaen (geneettisesti) ja itse itsensä historian jatkumolle asettaen (genealogisesti). Rüsenin typologia toimii heuristisena mallina, jonka avulla voi hahmottaa erilaisia suhtautumistapoja historian käyttöön. (S. 51.)

Historian näkeminen narratiiveina sopii hyvin mediavälitteisen historiakuvaston tarkasteluun, joka on aiheena Ilkka Lähteenmäen luvussa. Historiasisällöt ovat keskeistä niin suullisissa, kirjallisissa kuin audiovisuaalisissa viestintäympäristöissä. Näissä yhteyksissä toistuvuudella ja perinteen uudelleen tulkinnalla on keskeinen rooli. Populaarikulttuurissa on helppo käyttää yleisesti tunnettuja kansallisia tarinoita, jolloin niiden toisto edelleen ylläpitää ja vahvistaa niitä. Tutuimpia myyttejä voi vaivatta pukea uusiin vaatteisiin (remedioida), jolloin tarina on tuttu, vaikka sen muoto olisi uusi. (S. 70.) Esimerkiksi amerikkalaisten elokuvien yksinäinen vastavirtaan kulkeva sankarihahmo toimii yhtä hyvin historiallisena hahmona, nykypäivän konttorityöläisenä kuin astronauttina.

Kirjan teoreettinen johdanto-osuus tarjoaa välineitä tarkastella historiakulttuuria erilaisista näkökulmista. Vaikka kokoomateoksen fokus on suuren yleisön historian käsitysten ymmärtämisessä, samat säännönmukaisuudet toki pätevät myös ammattitutkijoiden joukossa. Heidän lähtökohtansa tiedon luotettavuuden arvioimiseen ovat luonnollisesti monipuolisemmat kuin monien muiden kulttuurin kuluttajien, mutta Rüseniä mukaillen jonkinlaiseen narratiiviin heidän historiatietoisuutensa kuitenkin perustuu. Silti etenkin muiden kuin historioitsijoiden käsitykset menneisyydestä sisältävät paljon vaikutteita yleisestä historiakulttuurista, joten sikäli teosta voi suositella luettavaksi myös muille kuin historioitsijoille.

Pohdintoja suomalaisuudesta

Teoksen loppuosassa käsitellään lukuisien tapausesimerkkien avulla käsitteiden tutkimuksellista soveltamista. Useat näistä koskevat Kansallismuseon näyttelyitä ja Suomi 100 -juhlavuoden tapahtumia. Poikkeuksen tekee Jan Löfströmin kirjoitus koulujen historianopetuksesta kansakunnan rakentajana. Löfström osoittaa hyvin, kuinka kouluhistoria on muuttunut Topeliuksen *Maamme kirjasta* 1800-luvun lopulta 2000-luvun moniperspektiivisyyteen, vaikka painotus on jatkuvasti pitänyt Suomen historian keskeisessä roolissa. Löfströmin sanoin: ”kansallinen näkökulma ei ole silti poistunut, vaan Suomen historian asema on edelleen vahva” (s. 96).

Jukka Rantalan artikkeli tarkastelee *Tuntematon sotilas* -elokuvan reseptiota opettajaopiskelijoilla. Elokuvan kolme versiota ovat laajalti tunnettuja ja niitä esitetään säännöllisesti televisiossa. Monet opiskelijoista tulkitsivat elokuvan tarinaksi suomalaisen kansakunnan selviytymisestä ja sisukkuudesta. Neljäntoista haastateltavan joukossa oli kaksi maahanmuuttajaa. Heidän näkemyksensä erosivat selvästi suomalaisista, eikä elokuva ollut toisen heistä mukaan ”maineensa veroinen” (s. 219). Tulkitsen tämän kommentin viitanneen ensi sijassa elokuvan laatuun, sillä kommentoijan katsomiskokemukseen ei ilmeisesti ollut samalla tavoin vaikuttanut *Tuntemattoman sotilaan* ympärille syntynyt rituaalinen katselukulttuuri ja muut siihen liitetyt käsitykset.

Myös muutamassa muussa tapaustutkimuksessa oli mukana muita kuin etnisesti suomalaisia, ja heidän näkemyksensä välillä poikkesivat kansallisesti merkittävinä pidetyistä näkemyksistä. Erityisesti venäläisillä oli usein ristiriitainen suhde suomalaisuuden representaatioihin ja niihin liitettyihin tarinoihin. Esimerkiksi kuva toisesta maailmansodasta oli hyvin

toisenlainen, ja suomalaisuuden narratiivit saattoivat herättää syyllisyyden tunteita ja hämmennystä. Itse odotin kirjalta hieman laajempaa maahanmuuttajien näkymistä artikkeleissa, sillä heidän kauttansa voidaan usein tuoda hyvin esiin erilaisia suomalaisen yhteiskunnan sisään- ja ulossulkemisen mekanismeja. Barthilaisen etnisyysteorian (Barth 1969) hengessä juuri eronteot ovat näissä keskeisiä, eli sisäryhmään liitetään erilaisia myönteisiä mielikuvia, joiden peilinä kulloinkin määritelty ulkoryhmä toimii. Eri vähemmistöjä toki käsiteltiin useissa artikkeleissa, mutta esimerkiksi ruotsin kieleen tai suomenruotsalaisuuteen liittyviä pohdintoja ei tällä kertaa ollut mahtunut mukaan.

Teoksen fokuksessa ovat suomalaisuuden representaatiot ja identiteetit. Alkaessani lukea kirjaa odotin jonkinlaista jatkumoa tai liittymäpintaa Pertti Alasuutarin ja Petri Ruuskan teoksille *Elävänä Euroopassa: Muuttuva suomalainen identiteetti* (1998) ja *Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa* (1999), jotka aikanaan pohtivat suomalaisuuden asettumista uuteen, kylmän sodan jälkeiseen maailmanjärjestykseen. Muistan teokset kaiketi siksi, että oman väitöskirjani teon alkuvaiheessa ne avasivat itselleni uuden tavan tulkita suomalaisen yhteiskunnan muutoksia. Nämä teokset eivät kuitenkaan näyttäneet olleen kirjoittajien lukulistalla, vaikka muuta samanhenkistä tutkimusta kirjallisuusluetteloista toki löytyi. Artikkeleissa kuitenkin käsitellään samankaltaisia kysymyksiä kuin mainituissa teoksissa, eli suomalaisuuden muuttuvia ymmärryksiä ja laajemman maailmanpolitiikan vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan. Ehkä teoksen oppikirjaluonteen vuoksi sitä ei ole laajemmin kytketty muita aihetta lähellä oleviin tutkimussuuntauksiin.

Kertomuksia kansakunnasta on monipuolinen esitys historian käytöstä ja sen teoretisoinneista yhteiskunnassa. Kokoomateos on suunniteltu yliopistolliseksi oppikirjaksi kaiketi ensi sijassa historian opiskelijoille, mutta se saattaa kiinnostaa myös muita historian populaarista käytöstä kiinnostuneita. Teoreettisesti kirja on lähellä humanistista kulttuurintutkimusta ja sosiaalista rakentumista tarkastelevia yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia, joskin se on selvästi historiatieteiden näkökulmasta kirjoitettu. Mikäli historiallinen tarkastelu on lähellä omaa tutkimuskiinnostusta, teoksesta saa ajantasaisen kuvan ammattihistorioitsijoiden ajankohtaisista pohdinnoista. Perustason yliopistolliseksi oppikirjaksi teos on riittävän helppolukuinen.

Kirjallisuus

Alasuutari, Pertti ja Petri Ruuska 1999. *Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti ja Petri Ruuska, toim. 1998. *Elävänä Euroopassa: Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Barth, Fredrik 1969. *Ethnic Groups and Boundaries: The social organization of culture difference*. Boston: Little, Brown and Co.

Tuomas Martikainen on uskontotieteen professori Turun yliopistossa.